

УДК 81.4

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ПАНТЕЛЕЙМОНОМ КУЛІШЕМ У «ЧОРНІЙ РАДІ» ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ ДІЄСЛІВНИХ ФОРМ

Соколова О.О.

Політехнічний коледж Криворізького державного університету

Досліджено лексичні особливості історичного роману Пантелеймона Куліша «Чорна рада». Визначено роль письменника у розширенні експресивно-виражальних можливостей української літературної мови. Розглянуто структурно-функціональні особливості церковнослов'янських дієслівних форм і стилістично маркованих слів, наявних у історичному романі «Чорна рада», визначено їх функції в тексті. Описано етимологію церковнослов'янств та форми функціонування відповідних сучасних дієслівних утворень.

Ключові слова: Церковнослов'янства, церковнослов'янські дієслівні форми, стилістично марковані слова, морфологічні особливості та функціонування церковнослов'янських дієслівних форм, Кулішева мовна політика.

Постановка проблеми. Намагаючись пробудити національно-патріотичну самосвідомість українців, Куліш розробляє історичну тематику в літературі. Він пише перший українською мовою історичний роман «Чорна рада», таким чином розширюючи й збагачуючи виражальні можливості української мови. У романі оживає історична лексика, а з нею оживає й історична пам'ять народу, струмує пісенна поетика, жива українська розмова. Кулішева мова – мова високої якості, якої за його часу ніхто не тільки не перевищив, але й не досяг. Борис Грінченко твердив, що Куліш був «найлучшимъ знатокомъ малорусскаго языка, найлучшимъ стилистомъ малорусскимъ». Визнавав це й Іван Франко, й Микола Костомаров. До того ж, як зазначає Юрій Шерех, «Куліш був інтимно знайомий з церковнослов'янською мовою», дотримувався думки, що треба максимально використати для нової мови високий стиль старої книжної української мови». Юрій Шевельов у праці «Внесок Галичини у формування української літературної мови» писав, що Кулішева мовна політика була спрямована на вироблення високого стилю української мови, що досягалося вживанням церковнослов'янської лексики, у такий спосіб письменник сприяв розширенню й збагаченню словникового складу української літературної мови XIX століття. При читанні «Чорної ради» Пантелеймона Куліша кидається у вічі багатство авторового словника: мовою свого твору він пов'язав старокнижну українську традицію та нову літературну мову, переконливо продемонстрував значні виражальні можливості церковнослов'янської мови, зокрема церковнослов'янських дієслівних форм і стилістично маркованих слів, у творах на історичну тематику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості функціонування застарілої лексики в різних стилях, зокрема в художньому, висвітлено в працях І. Огієнка, В. Русанівського, П. Плюща та інших. Дослідники відзначають вузьку сферу використання зазначених одиниць, їх стилістичну маркованість. Незважаючи на різнобічну і плідну діяльність, питання про роль Куліша у реформуванні української мови висвітлено недостатньо. До цієї справи брався відомий дослідник історії української мови Ю. Шевельов, який наголошував у своїх працях, що «П. Куліш

вироблював попереду Т. Шевченка стилі української мови». Зазначена проблема порушена у статтях Любові Мацько та Петра Кононенка. Та все ж на сьогоднішній день ще не проведено широкої дослідницької діяльності й не охарактеризовано лексичні особливості творів П. Куліша. Тому вивчення церковнослов'янських дієслівних форм і стилістично маркованих слів у романі П. Куліша «Чорна рада» вважаємо актуальним.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є показ ролі П. Куліша у розширенні експресивно-виражальних можливостей української літературної мови, визначення структурно-функціональних особливостей церковнослов'янських дієслівних форм, стилістично маркованих слів, наявних у історичному романі «Чорна рада», визначення їх функції в тексті. Відразу слід зазначити, що письменник нечасто їх вживає у чистому вигляді (тобто із властивими церковнослов'янській мові граматичними ознаками). До цього прийому Куліш вдається з метою надання тексту урочистості, піднесеності або ж створення зниженого комічного відтінку.

Таким чином, основну увагу в дослідженні спрямовано на вирішення таких завдань: дібрати з тексту роману церковнослов'янські дієслівні форми й стилістично марковані слова, проаналізувати їх морфологічні особливості та визначити функціонування.

Об'єктом нашого дослідження є мова роману П. Куліша «Чорна рада».

Предметом аналізу виступають церковнослов'янські дієслівні форми та стилістично марковані слова, наявні в романі «Чорна рада», дібрані методом суцільної вибірки.

Виклад основного матеріалу. Серед дієслів, які використовує Пантелеймон Куліш у «Чорній раді» значною за кількістю є група церковнослов'янських дієслівних форм. Відразу слід зазначити, що письменник вживає дієслівні форми минулого, теперішнього, майбутнього часу, дійсного способу, зрідка – наказового і умовного, утворені переважно від основ церковнослов'янських лексем за допомогою префіксів і суфіксів цієї ж мови.

Так серед аналізованих дієслівних елементів, наявних в творі Куліша, знаходимо такі, що містять церковнослов'янський префікс со-, який формує значення закінченої дії. Визначена нами лексема *создає*, яка є префіксальною похідною

від основи церковнослов'янського дієслова «здати» («будувати, споруджувати») вводиться письменником у твір із значенням «давати початок існуванню чого-небудь, формувати що-небудь» [СУМ, I, с. 676]: *Та не для баб же создав господь козака* [Ч, с. 113].

Інша лексема *сотворив*, утворена таким самим способом, що і попередня, відповідно, являє собою церковнослов'янським. Цікаво, що Куліш аналізувану лексему вводить у контекст з тим самим значенням, що і лексеми «создав», тобто подає їх як семантичні синоніми, які в українській мові належать до складу пасивної лексики і мають відповідники в складі активної – створити, утворити. При цьому застаріла форма «создав» більше характерна для російської мови, в якій вона функціонує в повсякденному вжитку: *Сотворив себе буйм і безумним для бога* [Ч, с. 65].

В історичному романі П. Куліша знаходимо невелику кількість дієслів, утворених за допомогою церковнослов'янського префікса *воз-*, який спочатку вказував на зворотне спрямування дії чи спрямуванні її вгору, на базі чого розвинулося абстрактне значення виявлення стану високої міри хвилювання при виконанні певної дії. Одним із таких дієслів є лексема *возвіщати*, яка є похідною від основи церковнослов'янського іменника *вѣсть* – «мудрість» [Ф, I, с. 309] і вживається автором у значенні «повідомляти, переказувати щось»: *Лучше, якби всоx, пане гетьмане, ніж возвіщати тобі таку вість* [Ч, с. 88].

У досліджуваному творі ми виявили велику групу слів, утворених за допомогою префікса *од-*, який є народною формою і якому в сучасній українській літературній мові відповідає префікс *від-*. Письменник використовує дієслова, яким префікс *од-* надає значення віддалення руху від якогось пункту чи місця. Цікавими з цього приводу для нас є лексеми *одсунув*, *одставила*, *одійшли*, *од'їхав*, *однесіть*: *Знала Череваниха, що сказати: так і послала Шрама. Мов горцюк од жару одставила* [Ч, с. 38]. *Шрам поблагословив траву, як ось хтось одсунув знавору кватирку і гукнув на всю світлицю...* [Ч, с. 104]. *Однесіть панію в покої* [Ч, с. 100]. *Кирило Тур видержав усі чотири кий, не покривившись; іще, як одійшли діди, і шуткував із своїм гостем* [Ч, с. 127]. *Тарас Сурмач давно вже од'їхав* [Ч, с. 162].

У досліджуваному творі зустрічаємо і дієслівні префіксальні утворення із значенням відокремлення чогось від об'єкта: *Шрамовому Петрові прийшлося сидіти поруч із Лесею, хочь він би тепер рад був одгородитись од неї горами й морями* [Ч, с. 62]. *Кирило Тур аж зуби зціпив, щоб не стогнати, як почали оддирати її од тіла* [Ч, с. 128]. *Того ж року, вступаючи в осінь, о святому Симеоні, одтяго голову й Сомкові з Васютою у городі Борзні на Гончарівці* [Ч, с. 180].

Інші дієслівні елементи, у яких ми визначили зазначену вище народну форму, Куліш вводить у текст у значенні дії, яка становить результат іншої дії чи у значенні закінчення дії: *Оддайте нам його!* [Ч, с. 85]. *А він скочив на коня да й почав його крутити да кидати на всі боки, що ні мати, ні сестра не одважились ухопити коня за поводи, або за стремена* [Ч, с. 116].

Серед розглядуваних дієслів виділяємо групу лексем, що містять народнорозмовну форму *із-*

(*ізо-*, *зо-*), яка, як правило, у визначених нами лексемах вказує на завершеність дії. Так дієслово *ізлякав*, яке Куліш використовує у значенні «викликати несподіване почуття страху», яскраво демонструє означену вище ознаку: *Ізлякав справді бідну дитину* [Ч, с. 66].

Заслугує на увагу й лексема *ізоzvати*, яку ми зафіксували зі значенням «скликати кого-небудь» (СУМ, III, с. 462). Вказане слово є лексемою індоєвропейського характеру: *Треба, кажуть, ізоzvати зуповную раду, щоб і військo Запорожжя було на раді, щоб одностайне собі гетьмана обрали і одного вже слухали* [Ч, с. 27].

Дієслово «ізоzvати» автор використовує також з префіксом *зо-*: *А то чому б не зоzvати ради у своєму столечному місті?* [Ч, с. 98].

В сучасній українській літературній мові із цим значенням функціонує слово «скликати».

За допомогою префікса *із-* від основи церковнослов'янського дієслова *мыти* [Ф, III, с. 26] утворене дієслово *ізмити*, яке ми фіксуємо в тексті роману із значенням «освятити, зняти переполюх, очистити святою водою»: *Може б, ізмити її свяченою водою, да нехай би наділа сорочку пазухою назад?* [Ч, с. 103].

Цікавим для нас є використовуване у «Чорній раді» слово *ізробився*, у якому фіксуємо народну форму *із-*. Письменник це префіксальне дієслівне утворення вводить в контекст з одним із значень – «приводити, привести когось до якогось стану, статусу»: *Тільки, братику, твоя жінка не злякалась би тебе, хочь би ти й королем ізробився* [Ч, с. 34].

Розгляненим елементам, у яких наявний префікс *із-*, відповідають сучасні дієслівні утворення з префіксом *з-* (*зі-*): *злякав*, *зізвав*, *змив*, *зробився*. Крім них ми визначили в тексті твору й такі дієслова, у яких префікс *із-* має українські відповідники *по-*, *на-*. Так Куліш вживає лексему *ізгодивсь*, замість якої в сучасній українській літературній мові активно функціонує дієслівна форма «погодився», що має тотожне значення – «порозумітися, дати позитивну відповідь»: *Шрам ізгодивсь, щоб везти Петра просто до Хмарича; а Черевань запросив гетьмана і всіх при йому значних козаків до себе в гості* [Ч, с. 85].

Зі значенням «наближення до якого-небудь пункту, місця» в сучасній українській літературній мові побутує дієслово «наближатися». Куліш же вводить у твір народну форму *ізближались*: *По весні 1663 року двоє подорожніх верхи на білих конях ізближались до Києва з Білогородського шляху* [Ч, 19].

У творі ми визначили велику групу дієслів першої дієвідміни, утворену за допомогою продуктивного словотворчого суфікса *-ова-* в ненаголошеній позиції, який є народною формою і якому в українській літературній мові відповідає суфікс *-ува-* (*-юва-*). Так привертає увагу використання письменником лексеми *компоновала*, у якій і визначаємо зазначений словотворчий суфікс *-ова-*: *От же зове вже він її своєю молодію, тільки все воно вийшло не так, як то вона собі компоновала* [Ч, с. 68].

Етимологія цього слова досить цікава. Воно є запозиченням із західноєвропейських мов: нім. *Komposition* «композиція, музичний твір, склад»; фр. *Compositio* «складання, розміщення, ство-

рення». Французька лексема пов'язана з *сотропо* («складає, створює, упорядковує»), утвореної за допомогою префікса *сот-* («з-») від дієслова *ропо* («кладу, кидаю, розміщую»), від якого виводиться й українське дієслово «компонувати» [ЕСУМ, II, с. 542-543; Ф, II, с. 306]. Первісне значення згаданої лексеми («створювати композицію картини, мелодію та інше»), як бачимо, стосувалося виключно мистецької сфери, а пізніше почало функціонувати у значенні «планувати, складати, розміщувати в певній послідовності». Контекст дозволяє стверджувати, що Куліш використовує аналізоване слово саме у другому значенні.

За належністю до дієслів першої дієвідміни, утворених за допомогою продуктивного суфікса *-ова-*, визначаємо лексему *подарувала*. Вказане дієслово письменник вводить у контекст у прямому значенні – «давати кому-небудь щось безповоротно, назавжди»: *Вишивала ту сорочку небога Леся, і по ковніру, і по пазусі, і по ляхівках широких рукавів повиписувала голубонька срібло, золото і блакитним шовком усякі квітки і мережки; а Черваниха подарувала її беталанному гетьманові на пам'ятку гостювання в Хмаричі* [Ч, с. 174].

В поданій цитаті ми бачимо дієслово *повиписувала*, у якому також визначаємо народну форму *-ова-*, котре використовується Кулішем у переносному значенні – «повишивала». Дієслівне суфіксальне утворення від основи іменника *ніч* (частина доби від заходу до сходу сонця, від вечора до ранку) [СУМ, VI, с. 734] являє собою лексема *ночовати*, буквально значення якої – «проводити десь ніч»: *Прийшла шептуха і наварила якогось зілля, щоб напоїти на ніч, да й сама бабуся осталась ночовати на подвір'ї* [Ч, с. 69].

Заслуговує на увагу і слово *празниковали*, в основі якого фіксуємо суфікс *-ова-*: *Од щирого серця празниковали* [Ч, с. 67].

Досліджувана лексема, яка має значення «бути вільним від роботи, торжествувати, радіти з якогось злля», в українській мові закріпилася як просторічний елемент, що має літературний відповідник «святкувати». В російській же мові, яка зазнала більшого впливу церковнослов'янської мови, ніж українська, слова «праздник», «праздновать» входять до складу активної лексики. Але оскільки Куліш використовує форму, в якій ми спостерігаємо явище дієрези, яке характерне для певної групи українських слів при словотворенні чи словозміні, то ми маємо право вживання цієї лексеми пояснити не впливом російської мови, а функціонуванням її в усному мовленні.

У тексті роману «Чорна рада» визначаємо дієслово першої дієвідміни *лютовати*, яке утворене за допомогою суфікса *-ова-* від основи церковнослов'янського іменника *лють*, який буквально означає «збудження»: *А Сомко, щоб помагати Шрамові або лютовати на комишників, він, замість того, сам давай рятувати од смерті Кирила Тура* [Ч, с. 84].

Отже, Куліш активно використовує у тексті дієслова першої дієвідміни із продуктивним суфіксом *-ова-*, який є народною формою: *пожалував, шановати, посумувати, розказувати,*

поцілював, очаровав, рятовав, бичувати, мордовати, силовав і багато інших.

Цікаво, що суфікс *-ува-* письменник використовує лише у дієслові *здекретувати*, котре є похідним утворенням від іменника «декрет», який запозичено було через німецьке посередництво з латинської мови. Отже, зазначена лексема, введена в роман у значенні «ухвалити, поставити» [Ф, I, с. 495; ЕСУМ, II, с. 27], надає висловлюванню урочистості, підкреслює вагомість події: *Яку б кару ледачому пакосникові здекретувати* [Ч, с. 123].

Ще однією ознакою дієслівних форм, яку ми хотіли би визначити, є переважне вживання частки *-сь*, яка виконує роль постфікса: *Не один козак гірко плакав от сії думи, а Червань тільки похитувавсь; а цоки – як кавуни: сміявсь од щирого серця* [Ч, с. 25]. *Петро нагнувсь із сідла і поцілювавсь із Василем Невольником* [Ч, с. 21].

Частка *-сь* активно використовується і в сучасній українській літературній мові, але з набагато меншою частотністю, ніж частка *-ся*.

Серед досліджуваних дієслівних форм, наявних у творі «Чорна рада» зустрічаємо невелику кількість церковнослов'янських лексем, утворених шляхом основоскладання. Найчастіше автор використовує форми дієслова *благословити*, яке слід вважати церковнослов'янським за наявністю неповноголосся в основі церковнослов'янської лексеми «благо». Вказаний церковнослов'янськ являє собою кальку грецької лексеми *eulogein* («благословляти», а точніше – «хорошо, гарно говорити») і вживається Кулішем у значенні «схвалити що-небудь»: *Тепер благослови нас, боже, ти, паночко, і ти паніматко!* [Ч, 58].

Проаналізована лексема залежно від стилістичної мети функціонує в сучасній українській мові і має відповідники – «напугтять», «напучення», «схвалення», «вирядження».

За наявністю неповноголосся в основі до церковнослов'янськ відносимо дієслово *владіти*, котре розвинулося з праслов'янського *voldeti* «володіти», утвореного з *voldъ, volda* («влада»). Контекст дозволяє стверджувати, що цю лексему письменник використовує у значенні «мати що-небудь у своїй власності, вільно розпоряджатись чимсь» [СУМ, I, с. 701]: *Князь із Іванцем побаравсь, зове його гетьманушкою запорозьким, оддав йому поки що Україною по Ромен владіти* [Ч, с. 89].

Аналогічну ознаку, яка дає нам право віднести слово до церковнослов'янського запозичення, відзначаємо у дієслові *наградити*, первісне значення якого – «пожалувати градом» [Ф, III, с. 37]: *Да наградить же, – каже, – тебе господь за твої лицарські вчинки!* [Ч, с. 71]. *Було кажу: «Кириле, скажи, бога ради, чим мені тебе наградити?»* [Ч, с. 71].

Явища неповноголосся спостерігаємо в лексемі *огласили*, утвореній від основи церковнослов'янського іменника *гласъ*, законотвірним українським відповідником якого є повноголосний іменник «голос»: *Як же ото огласили запорозьці Брюховецького гетьманом, то зараз і порідшало трохи на раді* [Ч, с. 157].

Інша лексема – *глаголати* – яскраво демонструє зазначене вище явище і, відповідно, являє

собою церковнослов'янським: *Що ж сей поскудник учинив?* – став ізнов глаголати батько [Ч, с. 123].

Це дієслово є похідним утворенням від основи церковнослов'янського іменника *глаголь* («слова, мова») [ЕСУМ, с. 519], котре утворилося за допомогою складання подвоєного звуконаслідувального комплексу «гол». В формі *gol – golъ* внаслідок розвитку неповноголосся *ol* оформилося в *ла* [Ш, с. 104]: *О голови, сліпії і жорстокії!* – глаголе знову Шрам [Ч, с. 134].

Зафіксована нами у тексті дієслівна форма *нарікати*, яка є похідною від церковнослов'янського дієслова «*решити*» «казати», використана Кулішем із значенням «дорікати»: *Ні, – каже, – на мене він не нарікатиме, а от коли б ви його не зневажили* [Ч, с. 33].

Від церковнослов'янської основи утворене дієслово *буять*, яке в сучасній українській літературній мові має п'ять значень: 1) швидко, розкішно рости; 2) мати щось в достатку; 3) виявляти на повну силу, вирувати; 4) грати; 5) літати, ширяти, вільно носитися. Куліш використовує аналізовану лексему в одному із значень – «виявляти на повну силу, вирувати»: *Козаки блукають купами по місту да буяють, як тії бугаї в череді, – хочуть двори ламати да грабовати старшину* [Ч, с. 144].

У творі «Чорна рада» знаходимо дієслівні форми, що походять від церковнослов'янської лексеми *зрїти* – «бачити», зокрема форму дійсного способу майбутнього часу доконаного виду третьої особи однини – *вздрить*: *Зупинивсь і розглядає добрих молодців, чи не вздрить Кирила Тура* [Ч, с. 119]. А також дієслівну форму минулого часу третьої особи множини: *Аж ось і генерального писаря уздрїли* [Ч, с. 140].

Подана лексема «*зрїти*» є варіантом слова «*зрїти*» зі вставним [д], що є одним з найдавніших виявів евфонії, який був можливий між свистячим приголосним і наступним [р] [ЕСУМ, II, с. 256; Ф, II, с. 106].

Цікавою для нас є лексема *блюдітєся* – форма наказового способу третьої особи множини церковнослов'янського дієслова *блюсті*. Оскільки дієслово є зворотним, то буквально його значення – «спостерігайте, помічайте щось за собою»: *Блюдітєся, да не порабоцєнні будете* [Ч, с. 24].

Дослідивши текст роману «Чорна рада», ми визначили відносно велику за кількісним складом групу, яку складають дієслівні конструкції з допоміжним дієсловом *бути* у формі минулого часу (була, був, було). Так до цієї групи зараховуємо дієслівну форму *вийшов був*, яка є близькою до церковнослов'янської, тобто стилістично маркованою: *Був він син паволоцького попа, по прїзвищу Чепурного, учився в Київський братській школі, і вже сам вийшов був на попи* [Ч, с. 21].

Отже, Куліш використовує у творі складену форму минулого часу (плюсквамперфект), яка є аналітичною формою, що складається з особових форм теперішнього часу допоміжного дієслова *бути* і дієприкметником минулого часу доконаного виду на *-л-*: *Почала була благати, щоб не погубляли її, щоб пустили; так Кирило Тур тїлько реготався* [Ч, с. 77]. *Зчинилась*

була буча не мала: поспільство свого козацтва рїшатись не хотїло, що ледві покійник Хмельницький утихомирив [Ч, с. 95].

При цьому Куліш іноді порушує будову аналітичної форми, подаючи замість форми дієприкметника минулого часу на *-л-* форму теперішнього часу, що, на нашу думку, зумовлене паралельним функціонуванням у мові цих конструкцій: *Спершу був кинувсь Петро до гостиниці будити козаків, далі зупинивсь* [Ч, с. 74]. *Через те козаки дражнять було міщан личакми, а міщане дражнили козаків кармазинами* [Ч, с. 42].

У наведеному реченні автор вводить до частин складносурядного речення і просту форму дієслова, і складну конструкцію, очевидно, щоб запобігти тавтології. Одночасне вживання зазначених форм зумовлене і прагненням Куліша уникнути перенасичення твору церковнослов'янськими елементами.

У сучасній українській мові форми плюсквамперфекта збереглися у так званому давноминулому часі, який, як правило, вживається в художніх творах для підсилення розмовного колориту тексту. Сліди плюсквамперфектних конструкцій спостерігаємо і в південно-західній групі говорів української мови.

Лише двічі у творі зустрічаємо випадки вживання дієслівної аналітичної форми перфект: *положив єси, убрав єси*.

У досліджуваному романі фіксуємо ще одну дієслівну конструкцію – *їняти віри*, яку слід вважати церковнослов'янською за наявністю у її складі двох церковнослов'янських елементів: іменника *вѣра* і дієслова *ятї* («брати»), який, зазнавши видозмін, закріпився в звуковій формі «няти», «їняти»: *Не знали сердешнії, чи їняти, чи не їняти віри Кирилу Турові, однак стали трошки спокійніші* [Ч, с. 115]. *Проява, – каже, – така, що служашь, да ї віри няти не хочеться* [Ч, с. 28].

У сучасній українській літературній мові подана форма входить до складу пасивної лексики, натомість широко функціонують форми «*вірити*», «*брати на віру*».

Висновки. Підсумовуючи результати нашого дослідження, слід наголосити на тому, що роман П. Куліша «Чорна рада» містить значну кількість як церковнослов'янських, так і стилістично маркованих елементів, які, втім, письменник використовує свідомо і дуже обережно, розуміючи, що нагородження старокнижної лексики може зашкодити творові, ускладнивши його сприймання реципієнтами. Автор переважно вживає дієслівні форми минулого, теперішнього, майбутнього часу дійсного способу. Також ми визначили відносно велику за кількісним складом групу, яку складають дієслівні конструкції з допоміжним дієсловом *бути* у формі минулого часу (була, був, було). Серед аналізованих дієслівних елементів, наявних в творі Куліша, ми зафіксували такі, що містять явище неповноголосся, церковнослов'янські префікси *со-*, *воз-*; народнорозмовні форми *із* – (*ізо-*, *зо-*), *од-*; продуктивний словотворчий суфікс *-ова-* в ненаголошеній позиції, який є народною формою; частку *-сь*, що виконує роль постфікса.

Список літератури:

1. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / Ред. кол.: О.С. Мельничук (гол. ред.), І.К. Білодід, В.Т. Коломієць, О.Б. Ткаченко. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. – К.: Наукова думка, 1982.
2. Короткий тлумачний словник української мови / Уклад.: Д.Г. Гричишин, Л.Л. Гумецька. – К.: Радянська школа, 1978. – 296 с.
3. Курс історії української літературної мови: Т. 1 [Вступ. Лексика. Фонетика. Морфологія. Наголос]: Посібник для філологічних факультетів університетів і факультетів мови і літератури педінститутів УРСР / За ред. Л.А. Булаховського. – К.: Радянська школа, 1951. – 515 с.
4. Леута О.І. Старослов'янська мова: Підручник. – К.: Фірма «ІНКІС», Центр навчальної літератури, 2007. – 256 с.
5. Майборода А.В. Старослов'янська мова: Навчальний посібник для філологічних факультетів педінститутів. – К.: Вища школа, 1975. – 294 с.
6. Мацько Л.І. Стилїстика української мови: підручник / Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько. – К.: Вища школа, 2003. – 462 с.
7. Муромцева Л.М. Мова прозових творів Куліша. – Лінгвістичні дослідження: Збірник наукових праць. – Харків, 1992, вип. 2. – С. 18-25.
8. Німчук В.В. Давньоруська спадщина в лексичі української мови. – К.: Наукова думка, 1992. – 416 с.
9. Огієнко І. Куліш як ідеолог і творець української літературної мови / Огієнко І. Історія української літературної мови. – К., 1995. – С. 148-154.
10. Полюга Л.М. Українська абстрактна лексика XVI – першої половини XVII ст.: Монографія. – К.: Наукова думка, 1991. – 240 с.
11. Русанівський В.М. Історія української літературної мови: Підручник. – К.: АртЕк, 2001. – 392 с.
12. Станівський М.Ф. Старослов'янська мова: Навчальний посібник для студентів педінститутів. – К.: Вища школа, 1983. – 262 с.
13. Словарь украинского языка, собранный редакцией журнала «Киевская старина» / Ред. Б.Д. Гринченко. – Т. 2: З-Н. – К., 1908. – 578 с.
14. Словарь украинского языка, собранный редакцией журнала «Киевская старина» / Ред. Б.Д. Гринченко. – Т. 4: Р-Я. – К., 1909. – 563 с.
15. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4 т. – 2-е изд. стер. – М.: Прогрес, 1986.

Джерела дослідження:

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: І 7 т. – К.: Наукова думка, 1985.

СУМ – Словник української мови: І 11 т. – К.: Наукова думка, 1979.

Ф – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: в 4 т. – 2-е изд. стер. – М.: Прогрес, 1986.

Ч – Куліш П.О. Чорна рада: Хроніка 1663 року та оповідання. – К.: Веселка, 1990. – 256 с.

Соколова Е.А.

Политехнический колледж

Криворожского государственного университета

ОСОБЕННОСТИ УПОТРЕБЛЕНИЯ ПАНТЕЛЕЙМОНОМ КУЛИШОМ В «ЧЕРНОЙ РАДЕ» ЦЕРКОВНОСЛАВЯНСКИХ ГЛАГОЛЬНЫХ ФОРМ

Аннотация

Исследовано лексические особенности исторического романа Пантелеймона Кулиша «Черная Рада». Определена роль писателя в расширении экспрессивно-выразительных возможностей украинского литературного языка. Рассмотрены структурно-функциональные особенности церковнославянских глагольных форм и стилистически маркированных слов, имеющих в историческом романе «Черная рада», определены их функции в тексте. Описано этимологию церковнославянизмов и формы функционирования соответствующих современных глагольных образований.

Ключевые слова: церковнославянизмы, церковнославянские глагольные формы и стилистически маркированные слова, морфологические особенности и функционирование церковнославянских глагольных форм, языковая политика Кулиша.

Sokolova O.A.

Polytechnic College of Kryvyi Rih National University

PANTELEIMON KULISH'S USING OF THE CHURCH SLAVIC VERBAL FORMS IN THE «CHORNA RADA»

Summary

The lexical features of the historical novel by Panteleimon Kulish «Chorna Rada» are studied. The role of the writer in expanding expressive possibilities of the Ukrainian literary language has been determined. Structural-functional features of Church Slavonic verb forms and stylistically marked words available in the historical novel «Chorna rada» are considered, their functions are defined in the text. The structural-functional features of Church Slavonic verb forms and stylistically marked words, available in the historical novel «Chorna rada», are considered. The etymology of Church Slavs and the form of functioning of the corresponding modern verb formations are described.

Keywords: Church Slavic, Church Slavonic verb forms, stylistically marked words, morphological features and functioning of Church Slavonic verbal forms, Kulish's language policy.